

Széteső mivoltunk

Avagy: az alkalmatlanság fegyvere

RÉVÉSZ SÁNDOR

Az alkalmatlanság (avatott kezeken) fegyverré válik. A *Magyar Nemzet* olvasói már két hete tudják, hogy a rendszerváltás után „az »alkalmatlanság« az egyik leggyakoribb kifejezés lett, sőt valóságos fegyverré vált”. A *Népszabadságban*, a *Magyar Hírlapban* és a *Népszavában* 1998 májusa és 1999 augusztusa között „a kormányzat kapcsán 366-szor írták le, hogy alkalmatlan” (*Magyar Nemzet*, május 13.). Utánaszámlálni nem érdemes, de érdemes utánanézni, hogyan válik fegyverré az alkalmatlanság.

Ezt a fegyvert az adónkból állítják elő önképzőkori körülmények között. A Miniszterelnöki Hivatal megbízásából a Közéleti Önképzőkör nevű (megnevezetlen személyekből álló) kutatócsoport megvizsgálta, hogy az öt országos politikai napilap hogyan viszonyul a kormányzati és ellenzéki körökhöz.

Azt vizsgálták, miként térítették el a lapok 1998 májusa és 1999 augusztusa között az olvasókat önmaguktól. A hátsó felükkel: „az újságok második felében, ahol a konkrét hírek felől a háttér-információkhoz és egyéb értelmezésekhez (publicisztikák, magánvélemények, olvasói levelek stb.) fordulnak a lapok. Ezekben az oldalakon dől el, hogy az első oldalak hírvátaiban bemutatott tények feldolgozása milyen irányban és mértékben tér el attól, amire az olvasó önmagától jutna.” (Önképzetlen szemmel nézve, mintha léteznének függőbb lapok, amelyek leghatásosabb [vezér]cikkeiket az első-harmadik oldalon hozzák, viszont nem léteznének olvasók, akik „önmaguktól” bármire is jutnának, hiszen mindenki a befolyásoló tényezőkkel telített társadalmi térben jut el a maga sajátos vagy kevésbé sajátos véleményéhez, és azért jut el oda, hogy maga is befolyásoló tényező legyen, és felebarátai se „önmaguktól” vélekedjenek.)

A kutatási jelentésből nem derül ki, végül is miként határozták meg a vizsgálandó cikkek körét, de az igen, hogy az ismeretlen összesség tíz százalékát választották ki elemzési mintának a „statistikai véletlenszerűség” közelebről meg nem nevezett „kritériuma mellett”. Ebben a mintában mindenféle kifejezést, szókapcsolatot, „jelzői értékű tagmondatot”, átételes megfogalmazást és „sugallatot” azonosítottak egy-egy jelzővel. Ezeket a jelzőket azután tíz csoportba sorolták. Ezek egyike a fentebb emlegetett „alkalmatlanság”. Nem tudjuk meg, mit soroltak hozzá, mert a besorolt jelzők és „jelző értékű” akármik teljes listája „több tíz oldalt tenne ki”, ezért a kutatási jelentés csak néhány példát említ az egy-egy összefoglaló jelző mögött álló „rokon értelmű” kifejezések többoldalas készletéből. Annyi azért ebből is kiderül, hogy sajátos csoportosításról van szó: az „öntörvényű” szellemeket és alkotásokat a „szélsőségesek”, a „naivakat” az „alkalmatlanok”, a „túlbugzó” szolgalelkeket az „agresszív” csoportjában tartják nyilván.

A kormányzat, illetve az ellenzék jellemzésének minősül mindaz, ami bármely ellenzéki vagy kormánypártra, valamint bármely politikusokra vonatkozik. (Nota bene: a MIÉP-et már a MeH önképzőkörében sem sorolják az ellenzékhez.) Ha egy cikkben, mondjuk, az szerepel, hogy „Herényi Károly naiv” vagy „Lezsák Sándor passzív”, az az önképzőkörben azt jelenti, hogy „a kormány alkalmatlan”.

Az tehát, hogy a három nem kormánypárti napilapban „a kormányzat kapcsán 366-szor írták le, hogy alkalmatlan”, voltaképpen azt jelenti, hogy a cikkek nem tudni, milyen körének, nem tudni, miként kijelölt tizedében a kormányzattal valamiképpen kapcsolatba hozható intézményekről, szervezetekről vagy személyekről ennyiszor írtak valamit, amit nem tudni, milyen alapon az „alkalmatlanság” kategóriájába soroltak be.

A tartalomelemzés legkényesebb módszertani műveleteit, a mintavételt és a kategóriák kialakítását pontosan és ellenőrizhető módon írják le minden olyan kutatási jelentésben, amely a hitelességre komolyan igényt tart. Dörzsölt felhasználók és naiv hívek igényeinek kielégítéséhez ez nem szükséges.

A tartalomelemző igen szórakoztató következtetésekre juthat, ha a minta leszűkítésével és az eredmények lebontásával olyan alacsony esetszámokhoz jut el, ahol már minden lehetséges. Például: „Horn Gyulát csak pozitív jelzőkkel vértették fel a vizsgált időszak alatt” a *Magyar Nemzetben*, ellenben Orbán Viktorról inkább negatívan vélekedtek. Rémlik, mintha olvastam volna ott Kristóf Attila, Speidl Zoltán, Jávor Béla, Debreczeni Jó-

zsef és mások írásait egy „primitív” és „cinikus” miniszterelnökről, aki nem képes méltósággal elviselni a bukást, de hát a statisztikai véletlennel nem mérkőzhet a gyarló emlékezet. A tizenhat hónapos vizsgálati időszak alatt megjelent körülbelül négyszáz lapszámból vett mintába négy darab Horn Gyuláról szóló minősítés került be. Négyszer annyi, mint a *Magyar Hírlapból*, ahol viszont az exminiszterelnököt „csak negatív jelzőkkel vértették fel” – tudniillik egyszer nevezték alkalmatlannak, illetve valaminek, amit az alkalmatlanság kategóriájába soroltak be. **Eörsi Istvánról** viszont egyetlen rossz szó sem esik egyetlen lap vizsgálati mintájában sem. Ő a legpozitívabban megítélt közszereplő, bizonyára ő kavar legkevésbé indulatokat maga körül.

A *Népszabadságban* ugyanolyan gyakorisággal ábrázolják a MIÉP-et bölcsnek és nyitottnak, mint szélsőségesnek – egyszer-egyszer. De mivel egy-egy alkalommal alkalmatlannak és nagyképűnek is nevezik, „a negatív jelzők durván háromszor nagyobb értékűek a pozitívakhoz képest”. És valóban: a három – durván – háromszor annyi, mint az egy.

Összesített eredmények is vannak. Az öt lap eredményeit a piaci részesedésük szerint (!) súlyozva összegzik, a pozitív elemek számából kivonják a negatívakét, és az így kapott nagyságrend lesz a megítélés sorrendje. Az arányok nem számítanak. Szabó János megítélése például jobb, mint Göncz Árpádé, mert a honvédelmi miniszternek 0 pozitív és 61 negatív említéssel –61 pontja van, az államfőnek viszont 98 pozitív és 184 negatív említéssel –87.

A pártok közül pontosan azoknak a megítélése a legpozitívabb, amelyek egyetlen pozitív említéssel sem dicsekedhetnek. Első a Munkáspárt (0 pozitívum, 11 negatívum, összesítve: –11), második a KDNP (0 pozitívum, 68 negatívum, összesítve –68), harmadik az MDF (407 pozitívum, 653 negatívum, összesítve: –246).

Miután negatívum sok van, pozitívum kevés: a ritkán szereplők legyőzhetetlenek az önképzőkori népszerűség-számításban. Az ideológiák közül például a nacionalizmus a legyőzhetetlen, mert ritkán minősítik, és ritkán is csak a kormányhoz közeli lapokban. Nem mintha a „baloldali, liberális” lapok nem beszélnének nacionalista ideológiáról, de amiről ők beszélnek, az nem az. Jelzőként alkalmazták ezt a fogalmat, és „a »nacionalista« mint jelző az »öntörvényű, szélsőséges« jelzőkategóriába került, mert mindenütt ebben az értelemben” használják. Tehát attól, hogy a „nacionalistát” szélsőséges értelemben használják, még nem minősítik a nacionalizmust szélsőségesnek.

Ez úgy lehetséges, hogy az önképzőkori vizsgálok a lenacionalistázottakat nem tekintik nacionalistának, ezért a nacionalista jelző nem a nacionalista ideológia hordozóit jellemzi.

A vizsgálok döntenek el, hogy a minősítő jelző mit minősít, de nem árulják el, minek alapján döntenek. S mivel nem riadnak vissza a nehézségektől, a polgári ideológiát is leválasztják a polgári ideológiákról, például a liberalizmusról és a konzervatívizmusról. Szegény kódolóknak mintha a gátfutás-távolugrás-súlylökés-atléтика kategóriák között kellene elosztaniuk sporteredményeket. Hol így döntenek, hol úgy. Annyi segítséget kapnak, hogy „az SZDSZ végeredményben egybeesik a liberális ideológiacsoporttal”. De mi van a konzervatívokkal? A konzervatív és „polgári” ideológia összes említésén belül a *Magyar Nemzetben* 56 százalékos a „polgári” részesedése, a *Napi Magyarországon* 11 százalékos. Ez csak úgy lehetséges, hogy a *Magyar Nemzetet* X. kódolta, a *Napi Magyarországot* pedig Y.

A szolid mennyiségi eredmények a kutatási jelentés bizonyos pontjain mérték tartó minőségi megállapításokba csapnak át. Például: „a baloldali és liberális sajtó publicisztikáinak alaphangja cinikus, a magánvéleményeket kifejezetten propagáló, emocionális újságírásra épül”. Vagy: „el kell mondanunk azt a számokban kifejezhetetlen tapasztalatot is, hogy a publicisztikák legáltalánosabb jellemvonása a zavaros mondatok, homályos megfogalmazások, kétes és gyanús utalások közlése. A szabad véleménynyilvánítás elve természetesen nem kifogásolható. Ezekkel a kifejezésekkel azonban éppen az a probléma, hogy nem valódi, markáns vélemények, hanem inkább széteső mivoltuk által véleményeznek. Természetük szemben áll az újságírás és a retorika legalapvetőbb normáival, ezért nem kívánat, hogy az újságírás általános színvonalának emelkedése esetén kiesnek a szakmai versenyből.”

Potty.